

NA TRAGOVIMA IZVORIŠTU OSEBUJNOGA POSTUPKA PRI BLAGOSLOVU MLADENACA U PODUNAVSKIH BUNJEVACA IZ OKOLICE BUDIMPEŠTE

MILANA ČERNELIĆ

Odsjek za etnologiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

41000 Zagreb, Salajeva 3

UDK 39: 312

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno: 22. studenog 1993.

Polazište ovoga rada je specifičan postupak pri obredu blagoslova - udaranje mladenaca kolačem u leda - potvrđen u arhivskoj građi i terenskim istraživanjima među podunavskim Bunjevcima u okolici Budimpešte.

Slijedeći taj trag iz sjevernih bunjevačkih naselja u Podunavlju autorica je utvrdila postojanje varijanti istoga osnovnog postupka s kolačem pri blagoslovu u širem jadranskom prostoru (Istra, Dalmacija, osobito južna). Ovaj obredni postupak upravo je karakterističan za čitav prostor od Pelješca sve do Boke kotorske. Osim toga, njegove varijante potvrđene su u izoliranim, međusobno udaljenim krajevima: u Gorjanima kod Đakova u istočnoj Slavoniji, u Baču i Vajskoj u Bačkoj i u vlaškim enklavama na sjeveroistoku Srbije.

Prostorni razmještaj ove pojave, poznate samo dijelu podunavskih Bunjevaca, upućuje da joj trag valja tražiti na prostorima njihovih mogućih matičnih krajeva, te da je skupina Bunjevaca u naseljima oko Budimpešte morala običaj blagoslova s kolačem donijeti s dalmatinskih prostora, po svoj prilici južnih. Ta činjenica istovremeno upućuje i na to da sve regionalne skupine Bunjevaca u Podunavlju nemaju sasvim jedinstveno kulturno naslijeđe, te da su se mogli doseljavati na sjever različitim putevima i u različito vrijeme.

Proučavajući građu o svadbenim običajima Bunjevaca u arhivu Etnografskog muzeja u Budimpešti zapazila sam zanimljiv podatak o jednom specifičnom običaju¹. Osebniji postupak pri blagoslovu mladenaca zabilježen u selima Tukulja i Erd bio je jedan od onih značajnih pojava koje sam u svom istraživanju postupno "otkrivala" i koje su utjecale na moj daljnji rad na temi o svatovskim častima u Bunjevaca, a posebno na odabir prostornog okvira, koji bi imao ukazati na moguću pradamovinu ove etničke skupine².

¹ Prvu polovicu 1983. godine provela sam na studijskom boravku u Mađarskoj. U to vrijeme moj je istraživački rad o svadbenim običajima Bunjevaca bio u začetku, a saznanja su mi bila ograničena samo na tiskane pisane izvore. Rad u arhivama i terenska istraživanja započela sam upravo u Mađarskoj, u bunjevačkim naseljima u okolici Baje u južnoj Mađarskoj, a kasnije i u selu Tukulja u okolici Budimpešte. Terenski rad na ostalim bunjevačkim područjima u Hrvatskoj i u Vojvodini (Bačkoj) uslijedio je kasnije. Rad s istom tematikom bit će objavljen u časopisu mađarskog etnološkog društva - "Ethnographia".

² Ukupni rezultati toga rada izneseni su u mojoj knjizi Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca, 1991.

Bunjevci su hrvatska etnička skupina koja se sastoji iz tri ogranka zajedničkog porijekla. Do podjele bunjevačke skupine došlo je uslijed njihova iseljavanja iz Dalmacije početkom 17. stoljeća u primorsko-ličko područje, s jedne strane i u područje Podunavlja, s druge strane, te otuda i podjela na dalmatinske, primorsko-ličke i podunavske Bunjevce. Prvi se ovim pitanjima bavio srpski etnolog Jovan Erdeljanović (Erdeljanović, 1930.). Prema ocjeni Maria Petrića, Erdeljanović je imao najobuhvatniji i metodski najispravniji pristup problemu etničke prošlosti bunjevačkih grupa, te postavke o ishodištu i vremenu njihova raseljavanja, kao i o porijeklu samoga imena, to jest on je na temelju historijskih izvora, narodnog govora, patronimike, narodne tradicije i običaja, dao iscrpnu studiju poznatu pod naslovom "O poreklu Bunjevaca" (Petrić, 1966:87). Erdeljanović navodi da su preci svih Bunjevaca bili najvećim dijelom iseljenici iz zapadne Bosne i zapadne Hercegovine, koji su se počevši još od 13. stoljeća, a poglavito od turskog osvajanja Dalmacije (1511-1533) preseljavali u Dalmaciju³ (Erdeljanović, 1930: 393, 394). M. Petrić dopunjava Erdeljanovića podacima o prezimenima s bosanske strane Dinare, iz Livanjskog i Duvanjskog polja, iz Rame, Kupresa i zapadnih dijelova Hercegovine, i time potkrepljuje Erdeljanovićevu tvrdnju (podacima nedokumentiranu) o prvobitnoj postojbini većine bunjevačkih rodova (Petrić, 1966: 102).

Baveći se pojavama iz kulturnog naslijeđa bunjevačke etničke skupine u cjelini, Erdeljanovićev prostorni smještaj svih triju bunjevačkih ogranaka bilo je nužno proširiti, što pokazuje i prilog M. Petrića kojega smo ovdje spominjali. No, ni sve te regije (sjeverna i srednja Dalmacija, zapadna Bosna i zapadna Hercegovina) nisu bile dovoljno široko postavljen prostorni okvir za proučavanje.

Zbog čega se u uvodu prikaza jedne specifične pojave iz svadbenih običaja osvrćem i na ova pitanja? Razlog tome je što je upravo pojava o kojoj je riječ (kao jedna od više drugih, također specifičnih i karakterističnih) ukazala na potrebu da se prostor proučavanja mogućeg ishodišta bunjevačke etničke skupine proširi i na južnu Dalmaciju, uključujući i Boku kotorsku, dakle, gotovo na čitav jadranski areal, s dosta duboko zahvaćenim graničnim dijelom susjednog dinarskog areala (Čermelić, 1991: 23-26, 127). Potrebno je dakako utvrditi da li je pojava specifičnog postupka pri blagoslovu mladenaca poznata i izvan ovih prostornih okvira, po ostalome hrvatskom prostoru, pa i širem južnoslavenskome. Pokušat ćemo slijediti trag pojavi koja je zabilježena u bunjevačkim selima okolice Budimpešte, a naznaka o tome kuda nas taj trag vodi već ima; time naše traganje nije iscrpljeno, valja taj trag slijediti i dalje (isto djelo, 143, 144).

³ Erdeljanovićevu djelu pristupala sam u dosadašnjem radu isključivo sa stajališta njegova etnološkog doprinosa istraživanju kulturnog naslijeđa bunjevačkih ogranaka. S tim njegovim znanstvenim doprinosom nije u skladu jedan od zaključaka na kraju knjige - da su Bunjevci zapravo Srbi katoličke vjere. Erdeljanovićev prethodni usporedni prikaz građe i analiza podataka taj zaključak ničim ne potkrepljuju te je stoga njegova tvrdnja u potpunosti neutemeljena. J. Erdeljanović bio je tek jedan od nositelja posrbljavanja Bunjevaca (ali i drugih hrvatskih skupina u Bačkoj i šire). Bio je to jedan od izraza velikosrpske Garašaninove ideologije, koji je u vrijeme objavljivanja Erdeljanovićeve knjige uzimao maha. S tim aspektima Erdeljanovićeve djelatnosti, ali i drugih sličnih nastojanja iz toga vremena više se bavim u članku "Ethnic Changes in Voivodina in the 20th Century with Special Reference to the Position of the Croats Bunjevci", koji je upravo u tisku. Referat s tom tematikom održan je na međunarodnom simpoziju "Etnokulturni procesi u 20. stoljeću u srednjoj Europi" u Bratislavi u rujnu 1993.

Vratimo se sada samoj pojavi, postupku pri blagoslovu mladenaca u bunjevačkim naseljima Erdu i Tukulji. Podaci o tome izravno su navođenje pojedinih kazivača. Kao takvi doimaju se nepotpunima, ali i pored toga nisu manje značajni i vrijedni, premda je šteta što o toj pojavi nema više podataka i što opis blagoslova nije cjelovit. Podatak iz Erda: "Blagoslov se daje u nevjestinoj kući pred odlazak k mladoženji. Mladenci (*snaša* i *đuvegija*) stanu pred roditelje, a između njih je stajao *kum*, koji u ime roditelja pita prvo mladoženju: "Što želiš od mene?" *Đuvegija* odgovara: "Od Boga zdravlja, od vas blagoslov." Isto pitanje se uputi i *snaši*, i njezin je odgovor isti. Nude ih vinom. *Staćela* im je stajao iza leđa s okruglom pletenicom s rupom u sredini, držeći je u ruci, dobro ih je udario po leđima u trenutku kada su prinostili čašu ustima. Zastvirali su tamburaši." (Deisinger, NMB EA 4023). Podatak iz Tukulje tek se u pojedinostima razlikuje. "Što želiš" ovdje pitaju stari (nije precizirano da li su to možda roditelji nevjestice ili tko drugi). "Velikim kolačem" ih po leđima pritom udara djever (Deisinger, NMB EA 3031). Vlastiti terenski podaci iz Tukulje o istom običaju donekle se razlikuju u pojedinostima od arhivskih. Prema jednom kazivanju blagoslov mladenaca daje *kum*, a prema drugome *stari svat*. Dok prinose čaše ustima u leđa ih kolačem *pletenicom* udara *staćela* (Černelić, terenski zapisi iz 1983. godine).

Potvrda o ovakvome blagoslovu nema u ostalim regijama podunavskih Bunjevaca, u okolici Baje u južnoj Mađarskoj, i u okolici Sombora i Subotice u Bačkoj. Ni u ranijem Berkityevu prikazu svadbenih običaja Bunjevaca iz okolice Budimpešte o tome nema podataka (Berkity, 1834). Takav blagoslov nije poznat u područjima ostalih bunjevačkih ograna, onako kako ih je utvrdio Erdeljanović, a ni na području zapadne Bosne i zapadne Hercegovine, za koje je naknadno utvrđeno postojeće stanovništvo s bunjevačkim prezimenima. Moglo bi se pomišljati da je riječ o pojavi koju su pojedine regionalne grupe podunavskih Bunjevaca usvojile u novoj kulturnoj sredini nakon doseljavanja u Podunavlje. Međutim, ni u ovim prostorima drugim narodima ta pojava, po svemu sudeći, nije poznata. Kolač ili kruh pri blagoslovu pojavljuju se i kod drugih slavenskih naroda, pa je očito riječ o vrlo staroj tradiciji, čija se varijanta u Hrvata tek sporadično sačuvala.

Odmaknemo li se od te osnovne bunjevačke jezgre, odnosno područja za koje se pretpostavlja da su prostori moguće pradomovine Bunjevaca, nailazimo ne samo na trag tog specifičnog postupka s kolačem pri blagoslovu, već za taj običaj postoji obilje potvrda.

Na području južne Dalmacije, počev od poluotoka Pelješca pa sve do Konavala kruh ili kolač ima značajnu ulogu pri roditeljskom blagoslovu mladenaca. Za ovo područje ima znatno više pojedinosti o tijeku blagoslova i primjera izvornih tekstova samoga izričaja blagoslova, koji nam na žalost nedostaju za bunjevačka naselja Tukulju i Erd. Pri novijem terenskom istraživanju u Tukulji nije bilo moguće dobiti detaljnije opise, već samo potvrdu pojave, uz dijelom različite sudionike samoga obreda, kao što se vidi iz gornjih opisa blagoslova iz ovih bunjevačkih sela.

Najviše potvrda za područje južne Dalmacije prikupio je Nikola Bonifačić Rožin. Dio tih podataka je objelodanjen, dok je veći broj potvrda dohvatljiv tek u arhivskoj građi.

Navest ćemo cjelovit opis blagoslova, koji se u ovim krajevima označava "molitvom":

"Mladcima daju blagoslov ili molitvu roditelji prije nego nevjesta s mladoženjom napusti rodnu kuću. Molitva se daje i u mladoženjinoj kući, prije nego što se mladenci povuku u bračnu sobu. Tekst molitve je prilično dug, pa ga mnogi roditelji ne znaju. Zato obično mjesto njih molitvu izgovara stari svat ili druga koja osoba koja je molitvu naučila. U Zatonu Doli i okolnim selima molitvu daje Kata Mišeta rođena Svilarić, popularna seljakinja koja je inače vrlo dobra kazivačica i poznavatelj narodnih običaja. Evo njezin opis običaja i tekst svadbene molitve:

Kad ima biti molitva, stari svat zove pirovu majku:

- Pirova majko, dođi, evo ja tebi jabuku, a ti meni devojkicu na molitvu.

I onda idu na molitvu. Svi svatovi sjede, a dignu se nevjesta, đuveglja, kum i još dva tri svati. Uzme kum čašu vina, ali je nakičena cvijećem i drži je u ruci. I uzme veliki nož. Stavi ga na trpezu, oštri doli. Kum drži nož pri dnu. Prije su bili u koricama srebrni noži, u koricama bi se stavio.

Onda đuveglja stavi desnu ruku na nož, a nevjesta na njegovu.

Onda dođe onaj koji daje molitvu, sjede za trpezu nasuprot mladencima i govori:

- Što pitate, mladi mladenci? (3 puta)

Mladenci: Božju molitvu u tebe, majko.

Đever i deverbaša stoje iza mladenaca na nogama, i drže pečene kolače u ruci i kažu: Amin, bože! - (i kucnu mladence u glavu kolačem).

Mati (onaj koji je zastupa): Prva molitva od gospodina boga, pa od oca duhovnoga, od kralja zemaljskoga, pa od pape rimskoga, pa od mene velike grešnice.

Đever i drugi: Amin, bože! - kucaju kolačina mladence.

Mati: Najprije da vam bog da sretno postupite iz ovoga stana, a u drugi stan, a u svaki dobar čas, ako bog da.

Đever i drugi: Amin, bože, amin. - Opet kucaju mladence.

Mati: Da budete rano raniti, na polje silaziti, volove zgoniti, sjemenac snositi, da se budete k istoku okretati, a boga se spominjati.

Đever i drugi: Amin, bože, amin!

Mati: Da vam bog da prve ćeri, posljednje sinove, da nevjeste ne zateku zôve. Da vam bude pod mladost dika od zetova, a pod starost hrana i fala od sinova. Da budete vi od vašega srca u crkvu hoditi, boga moliti, crkve graditi, zdvora klakom i kamenom, a iznutra križom i kaležom. Da vam budu dolazili ubogi, gladni i ćedni, i goli i bos, a da budu odlazili siti i obučeni, ako bog da!

Đever i drugi: Amin, bože, amin!

Mati: I govorili: "Dobra ti je ova odiva došla, ispod onega šljemena, a u ovo šljeme, a u svaki dobar čas. Da vam bog da više dobra, nego ona nama dala." I ubogi odoše sretni i zadovoljni.

Da vam bude svaka sreća viti i držati, ko pijesak mora dubokoga, kako brštan drva visokoga, a zvijezde neba visokoga, anđeli raja nebeskoga, Da vam bog da više dobara, nego ima u Jakinu bokara. Više kuće stoji vam stog, a na njemu gospodin bog. Svakom daje šakom, a vama dvojici kapom.

Da vam čele na istoku zatvore sunce, a ovce planinu potisnu, da vam sve rodi časnom i lijepom, a planine sirom i mlijekom.

Da vam budu više kuće čele zukati, a u kući muške glave radati. Ja vam više nemam što dalje, bog vam dao zdravlje!

Dever i drugi: Amin, bože, amin!

Mati: Što vam ja nijesam isporavila neka isporavi gospodin bog!

Dever i drugi: Amin, bože, amin! (Kučaju kolačima mladence).

Mladenci stupe naprijed. Kum daje nevjesti i đuveglji napit se iz one čaše i stavi je na sto. Nož stavi za pas, a oni se ljube sa svojima i polaze. (Bonifačić Rožin, 1964-1965: 48, 49).

Za druga mjesta na Pelješcu, u Stonskom primorju, u Dubrovačkom primorju, u okolici Dubrovnika, u Konavlima i u Boki kotorskoj nešto je manje pojedinosti o samom tijeku blagoslova, ali osnovni postupak s kolačem (ili kruhom) svugdje se primjenjuje. (Kajmaković, 1959: 129 [Stonsko primorje]; Kulišić, 1959: 79 [Hodilje - Pelješac; Stolivo - Boka kotorska]; Bonifačić Rožin, 1964-1965: 48, 49, 50; Milićević, EIF 769 [Zabrđe, Ponikve - Pelješac]; N. Bonifačić Rožin, EIF 731 [Ponikve - Pelješac]; Bonifačić Rožin, EIF 433 [Zaton Doli, Smokovljani, Mravinca, Gornji Majkovi - Dubrovačko primorje]; D. Vucelić EZ FFZ SR 244 [Majkovi - Dubrovačko primorje]; Bonifačić Rožin, EIF 393 [Postranje - Grbavac, Brgat - okolica Dubrovnika]; Taš, EIF 117 [Petrača, Postranje - okolica Dubrovnika]; Oštrić, 1954: 446 [Župa Dubrovačka]; Balarin, 1898: 296 [Gruda - Konavli]; Bošković, EZ FFZ SR 40 [Čilipi - Konavli]).

Udaranje (ili doticanje) kolačem (kruhom) u glave mladenaca razlikuje se u sitnim pojedinostima. Najčešće zastupljena formulacija je da se mlade lagano tuče ili dotiče kolačima po glavi. U Konavlima se postupak razlikuje po tome što mladence dotiču komadima kruha (Bošković, EZ FFZ SR 40; Balarin 1898: 296). U Župi Dubrovačkoj obično po četiri pirnika uzmu svaki po kolač u obliku koluta i njime lagano tuku mladence po glavi, slično tome i u Gornjim Majkovima u Dubrovačkom primorju (Oštrić, 1954: 466; Bonifačić Rožin, EIF 393; Bonifačić Rožin, EIF 433). Iz opisa blagoslova iz Zatona Doli uočljive su zanimljive pojedinosti kao što su stavljanje ruku mladenaca preko noža, te uloga kuma koji drži čašu vina i po završetku blagoslova daje čašu nevjesti i mladoženji da ispiju vino. Premda naši primjeri iz Tukulje i Erda nisu dovoljno cjelovito prikazani što se tiče samog tijeka blagoslova, neki elementi južnodalmatinskog obreda prisutni su i ovdje.

Bez sumnje je riječ o varijantama istoga osnovnoga običajnog postupka koji se razlikuje u sitnim pojedinostima, a to su oblici kolača (ili kruha) kojim se pri blagoslovu mladence udara ili im se dotiče glava (južna Dalmacija) odnosno udara u leđa (Tukulja, Erd -

Bunjevci u okolici Budimšpešte).

Veći broj potvrda ovakvoga blagoslova čini ga karakterističnom pojavom upravo za područje južne Dalmacije. Nadalje, i uzduž jadranskog areala ima sporadičnih potvrda ove pojave. Sličan način doticanja glava mladenaca kolačem pri blagoslovu javlja se u okolici Zadra i na otocima Zadarskog arhipelaga u sjevernoj Dalmaciji i u Istri, potvrđen još u Valvazora (Cvitanović, 1964: 58; Marijan - Sokolović, EZ FFZ NR 90; Morović, 1952: 26, 27; Kulišić, 1959: 79; Širola, 1938: 107; Mikac, 1963: 300). Navest ćemo primjere originalnih zapisa o blagoslovu i iz ovih krajeva. Novija terenska istraživanja otoka Zadarskog arhipelaga potvrdila su ranije podatke s otoka Iža s nešto više pojedinosti. Stoga navodimo taj noviji primjer opisa iz Velog Iža:

“Blagoslov mladenaca bio je najsvečaniji čin vjenčanja. Zbiva se pred odlazak iz mladenkine kuće, nakon ručka. Mladenka traži oprost i blagoslov, te se oprašta s roditeljima, braćom i prisutnima. Ovdje su prisustvovali i mladoženjini roditelji, pa su tako i oni u tome sudjelovali. Mladenci kleknu na pod na kojem je prostrt ,kaban, (vuneni pastirsko-ribarski kaput s kukuljicom), a ispod kabana je sablja okrenuta prema stolu punom svatova. Sa strane mladenaca su kumovi s velikim pečenim, brašnenim kolačima u rukama. Ponekad su to bili kolači koji su se čuvali još od rođenja, doneseni kao dar porodilji. Na to bi mladenka počinjala prva: *Pitan prošćinje od gospodina Boga i svega dvora nebeskoga i od vas, oče, ča san vas uredila. Blagoslov te me!*, Otac odgovara: *Bog ti cerce prosti. Bog te blagoslovi!* Nato kumovi, a katkada i svi svatovi skandirajući glavno uz mali napjev prihvaćaju:

Ča naš čako rekoše.

sve se dobro stekoše.

Andeli stahu,

I Amen zazvahu.

Našem bratu i sestrici:

- Sve u dobri čas

u sto dobri čas!

Tako i mladoženja traži oprost i blagoslov od svojih. Mladenci redom traže oprost i blagoslov od drugih prisutnih, i nakon svakog podijeljenog oprosta i blagoslova, pjevaju se spomenuti stihovi, ali se izmjene lica prema tome od koga se dobije oprost i blagoslov, npr. *Ča nan mati rekoše...*

Kumovi pjevajući ovu pjesmu, dotiču kolačima glave mladenaca i pomacima ruku i kolača prave nad njihovim glavama znak križa. Ovaj blagoslov u nekim mjestima ima više varijacija. Tako neki kazivači navode klečanje mladenaca na ženskoj suknji i ženskim hlačama, pod kojim su dvije sablje postavljene na križ ili pak noževi. Ponegdje samo nogom stoje nad prostrtim predmetom. Blagoslov kolačima, ponegdje se obavljao strogim redom. Naime svaki put kad bi se dobio oprost i blagoslov bila su tri pomaka kolačima.”(Marijan - Sokolović, EZ FFZ NR 90).

Blagoslov je sličan u okolici Zadra, u Sukošanu i na otoku Ugljanu. Sam način doticanja glava mladenaca neznatno je drugačiji:

“Najprije on sam, dok djevojka sveđer šuti, pita proštenje, a debeli kum i djever (u Ugljanu stari svat i njegov *pobočnik* blagosivljaju kolačima pjevajući) uzmu svaki po kolač sa barjaka u desnicu te nad mladoženjama, prekrizujući hljebove, da se dotiču glava mladoženja, ispjevaju ove stihove: *Što naš župnik rekoše, svakim se dobrom stekoše. Sve u dobar čas! U sto dobrih čas! Anđeli stahu i amin zazvahu našem bratu i sestrici. Sve u dobar čas! U sto dobrih čas! Na ostale upite i blagoslove djever i debeli kum opetuju ove riječi. Katkada se uhvati kolo oko klečecih mladoženja, te dok se pjeva, kolo pleše i pjeva. Križanje kolačima biva osobitim redom. Prvi kret je sukriž: djever do mladoženje stavi kolač na glavu zaručnici, a drugi djever mladoženji. Drugi kret: oba djevera stave kolače na glavu mladoženji; treći kret isto na glavu zaručnici. Ova se kretnja opetuje, samo što djeveri ne drže u istom položaju ruke.” (Morović, 1952: 26, 27).*

Dakle, dok se na Ižu glave mladenaca pri blagoslovu dotiču kolačima, u zadarskoj okolici i na Ugljanu kolač se pritom stavlja na glavu mladenaca. Sličan način doticanja glave kolačem javlja se i nešto sjevernije u Kožinu kod Nina (Bonifačić Rožin, EIF 260). Isti se postupak navodi i u Stolivu, jedinoj potvrdi ovoga blagoslova u Boki kotorskoj (Kulišić, 1959: 79). Nije sasvim jasno da li je tu zaista riječ o neznatno različitom načinu doticanja glava kolačem ili se samo radi o razlici u načinu iznošenja podataka, no u oba slučaja uočljivo je da je važno da glave mladenaca dođu u doticaj s kolačem. Sve su drugo, čini se, nijanse ovisne, prije svega, o zapisivaču običaja i o kazivačima. Nije nevažno napomenuti da se blagoslov u zadarskoj regiji i na otoku Ugljanu daje s kolačem koji ima rupu u sredini. Takav je oblik kolača i u Župi Dubrovačkoj, a u selu Brgat ističe se da se blagoslov nekada davao sa “šupljim” kolačem, a sada je to obični okrugli kolač (Oštrić, 1954: 466; Bonifačić Rožin, EIF 393). Takav kolač oblikom odgovara kolaču u Erdu i Tukulji.

Valvazorov opis blagoslova daje nam nešto “agresivniju” varijantu ovoga istoga obrednog postupka. Navest ćemo ga u cijelosti:

“Pošto su se dosta najeli i napili i nasitili, zamoli starješina roditelje mladenkine da joj dadu blagoslov. Na taj zahtjev prostru na pod u sobi sag na koji mladenka i mladoženja kleknu okrenuti jedan prema drugome licem. Na jednom strani stoji starješina, a na drugoj otac i majka mladenke. Mladoženjin otac, skroz nedolično, ne prisustvuje nikada kod pira. Sad izriče otac mladenkin svoj blagoslov govoreći: *Ti, moj sine, i ti, moja kćerko, ja vas blagoslivljam i proričem vam da ćete vidjeti djecu od vaše djece do četvrtog koljena. Prisutni se svi tome pridružuju kličući: Našem bratu, našoj mladenki, neka bi svako žito*

urodilo. Anđeli neka ustanu, amen, sa svatovima amen, amen. Zatim nastavi opet blagoslivljati govoreći: On će imati toliko usjeva da će uzmanjkati prostora i mjesta da ga spremi. Na to odgovore svi kao i prije. Otac nastavlja dalje blagoslivljati vinograde, goveda i pčele. Svatko prisutan kliče prijašnju formulu. Nato uzme starješina jedan kolač i baci ga ili udara njime mladoženju po glavi da se raspadne u komadiće, a pri tome izgovara: Svi dobri časi, ovi najbolji. I svatko udara onog, koji mu stoji najbliže kolačem po glavi, kao da mu hoće zabiti blagoslov kruha u glavu.” (Mikac, 1963: 300).

Za Istru ima i nešto novijih potvrda, ali se one razlikuju u pojedinostima od Valvazorova zapisa. Naime, većinom se kolačima ne dotiču glave mladenaca. Dok u Peroju u južnoj Istri djeveri dotiču glave mladenaca kolačima, u drugim mjestima južne Istre udarali bi kolačem o kolač iznad glava mladenaca: Rakalj (“diveri bi mahali kolači zgora mladih, neka se slomu”), Valtura (“zgora mladih bi tukli kolačima”), Loborika (“ozgor mladih su razbili kolač”) (Musić, 1863: 50; Bonifačić Rožin, EIF 140; Bonifačić Rožin, EIF 197). U mjestu Vele Mune na sjeveru Istre djever i stari svat ukriz su nad mladencima udarali kolačima (Bonifačić Rožin, 1964-1965: 50). Novije potvrde varijanti blagoslova s kolačem u Istri upućuju nas ponovno na područje sjeverne Dalmacije. Naime, riječ je o tome da se kolačima ne dotiču glave mladenaca, a da je česta pojava da se oni lome. U Petračanima kod Zadra pri blagoslovu križaju kolačem iznad glave mladenaca (Bonifačić Rožin, EIF 260). Zanimljiv je podatak iz Tijesnoga na otoku Murteru, južno od otoka Zadarskog arhipelaga, jedini ove vrste za ovo uže jadransko područje. Blagoslovu je prethodio obred s kolačem od tri do četiri kg koji se ispekao, kako ističu, za “molitvu”. Prije “molitve” (blagoslova), kada domaćin donese taj kolač, *diver* bi stavio nož na kolač i nekoliko puta ga okrenuo pred mladencima, a potom bi se kolač prenosio iz ruke u ruku okolo stola uz prigodnu pjesmu. Naziv za taj obred je “taranje pogače”. Potom bi na isti način kružio vrč s vinom. Taj se obred ponavlja tri puta. Pogača se dijelila u dva dijela: jedan dio nosio se u prostoriju u kojoj će mladenci spavati, a drugi dio bi se sutradan dijelio rodbini i prijateljima.

“Nakon ‘taranja’ pogače i ispijanja vrča domaćini bi prostrli jedan kaban na pod. Na ti kaban bi klekli mladenci i pitali bi prošćenje, naprije u oca, matere, pa braće, sestar i ostale rodbine i u svih koji ih čuju i ne čuju da in se oprosti ako su kad koga bilo čin uvridili. Svi bi in rekli da in je oprošćeno i da neka in i bog oprosti. Dok bi oni pitali prošćenje, dotle bi kum i *diver* uzeli u ruku po jedan tvrdi kolač i nad njihovim glavama održali s kolačiman ‘dvoboj’ i pobjedniku bi prida ostatak svoga kolača. Uto bi se još jedanput izgovorilo:

*Anđeli staše,
Amen zazvaše,
Sve u dobre čase.”*

(Furčić 1, 1984: 290)⁴.

⁴ Još je jedan podatak o davanju blagoslova kolačem, ali je opis neprecizan, te nije vidljivo kakav je pritom postupak s kolačem. Nakon blagoslova mladenci lome kolač (otok Kaprije, str. 103).

Sličan postupak udaranja kolačem o kolač iznad nevjestine glave javlja se i nešto južnije u priobalnom području u mjestima Primošten, Zablaće i Šparadini u okolici Šibenika (Furčić 2, 1984: 74, 281, 449). Međutim to se ne čini pri blagoslovu, već prilikom skidanja nevjestinog svadbenog vijenca.

Navedeni primjeri opisa obreda blagoslova pokazuju da u većini slučajeva prilikom blagoslova mladenci kleče, obično na nekon tekstilnom predmetu (jastuk, kaban, ženska suknja, sag), a često se ispod postavlja nož ili sablja. Klečanje mladenaca pri blagoslovu potvrđeno je u Župi Dubrovačkoj, na Pelješcu, na otocima Murter, Ugljan, Iž i Pag, u okolici Zadra i u Istri. (Oštrić, 1954: 466; Milićević, EIF 769; Morović, 1952: 26; Bonifačić Rožin, EIF 260; Bonifačić Rožin, 1964-1965: 50; Cvitanović, 1964: 68; Marijan - Sokolović, EZ FFZ NR 90; Širola, 1938: 107; Mikac, 1963: 300.)

Već i citirani opisi blagoslova pokazuju da mladence kolačem dotiče netko od svatova (ili svatovi uopće) ili neki od svatovskih časnika: kumovi, kum i djever, starješina, stari svat. Isti se sudionici izmjenjuju i u ostalim potvrdama ovoga obreda, u prvom redu kumovi i djeveri, ili kum i djever u kombinaciji, najčešće u paru, ponekad i po dva para, ali i određeni svatovski časnici pojedinačno. Pored ovih mogućnosti mladencima kolačem glave dotiču svatovi uopće ili pojedini svati (dva, tri do četiri, ili četiri svata). Sudionici u ovome obredu nisu regionalno raspoređeni, već su sve navedene mogućnosti gotovo ravnomjerno zastupljene i u južnoj Dalmaciji s Pelješcem, i u sjevernoj Dalmaciji i u Istri. Jedino u Istri kumovi ne sudjeluju u obredu blagoslova kolačem. U pojedinačnim slučajevima su izvršitelji i neki drugi svatovski časnici: *stari svat* i njegov pomoćnik na Ugljanu, *starješina* u Istri po Valvazoru, *stari svat* i *djever* u Istri (Vele Mune), *stari svat* i *kum* u Novalji na Pagu i *prvijenac* u Boki kotorskoj. (Morović, 1962: 26; Mikac, 1963: 300; Bonifačić Rožin, 1964-1965: 50; Širola, 1938: 107; Kulišić, 1959: 79.)

U bunjevačkim naseljima u okolici Budimpešte dva svatovska časnika udaraju kolačem u leđa mladence pri blagoslovu. Prema jednom izvoru u Tukulji to čini *djever*, a prema drugome *staćel*, koji to čini i u Erdu. (Deisinger, NMB EA 3031; Černelić, terenski zapisi iz 1983. godine; Deisinger, NMB EA 40 23.) *Staćel* je specifičan svatovski časnik u Bunjevaca, poznat i u Hrvata u Gradišću i u Rumunja (Vlaha) u sjeveroistočnoj Srbiji. Premda su nazivi i uloge *staćela* donekle regionalno obilježeni postoje objektivni pokazatelji o srodnoj osnovi i zajedničkom ishodištu ovoga svatovskog časnika (Černelić, 1991: 96-114). *Staćel* je poznat i u Istri kao *nastaćilo*, *nastacijo*, *nastašilo* (i u nekim od mjesta u kojima postoji obred blagoslova kolačem) (Černelić, 1991: 100).

Pregled zastupljenosti i oblika blagoslova s kolačem i uz razlike u pojedinostima, pa i općenito u opisima običaja, pokazuje da je osnovni postupak s kolačem pri blagoslovu većinom isti: doticanje ili udaranje mladenaca kolačem. Jedino se u bunjevačkim naseljima mladence kolačima udara u leđa. Pored ovoga osnovnoga postupka, ponegdje u Istri i u sjevernoj Dalmaciji javlja se i njegova varijanta: križanje ili udaranje kolačem o kolač iznad glava mladenaca, čemu slijedi lomljenje tih kolača, posebna pojedinost koja se ne javlja svuda gdje postoji običaj blagoslova kolačima.

Takav prostorni razmještaj jedne specifične pojave upućuje na to da bi joj ishodište moralo biti zajedničko, upravo stoga što je riječ o vrlo osebnom i karakterističnoj pojavi koja je potvrđena na određenom prostoru. Osobito zanimljiv prostor njezine pojavnosti su naselja podunavskih Bunjevaca, najudaljenija od vjerojatne matične jezgre. Činjenica je da se sasvim precizno ne može utvrditi prostor koji bi se mogao označiti postojbinom Bunjevaca. Postupak s kolačem pri blagoslovu samo je jedan u nizu kulturnih elemenata iz okvira teme o svadbenim običajima koji upućuju na moguće prisustvo bunjevačkih kulturnih značajki na širem zemljopisnom prostoru u svom potencijalnom izvorištu. Ranija saznanja obuhvaćala su sjevernu i srednju Dalmaciju, zapadnu Bosnu i zapadnu Hercegovinu kao moguća područja bunjevačke matične pradomovine. Novija saznanja pokazuju da bunjevački trag valja slijediti i u pravcu jugoistočno od tih područja: od područja ušća rijeke Neretve preko Pelješca, Dubrovačkog primorja, Konavala sve do Boke kotorske, a dijelom obuhvaćajući i prostore istočne Hercegovine. Blagoslov s kolačem jedna je od važnijih pojava koja upućuje na prisustvo određenih elemenata iz kulturnog naslijeđa Bunjevaca u dijelovima čitave Dalmacije, a ne samo u sjevernoj i srednjoj, kako su to dosadašnja saznanja pokazivala. Južna Dalmacija (uključujući i Boku kotorsku) područje je s više potvrđenih kulturnih elemenata bunjevačke svadbe. Zanimljivo je i područje Istre, jer istarski svadbeni običaji sadrže brojne zajedničke elemente s južnodalmatinskim i s bunjevačkim svadbenim običajima (Černelić, 1991: 130-146). Određeni povijesni pokazatelji upućuju na mogući prijenos kulturnih dobara iz bosansko-hercegovačkog i dalmatinskog područja u Istru, jer je u 15. 16. i 17. stoljeću prema Istri bilo usmjereno kretanje hrvatskog katoličkog stanovništva iz tih krajeva, a to potkrepljuju i jezične karakteristike istarskoga govora (Bertoša, 1986: 30, 34).

U svakom slučaju postupak doticanja ili udaranja glava mladenaca kolačem pri blagoslovu karakterističan je običaj za južnu Dalmaciju, gdje je najčešće potvrđen i s obiljem pojedinosti. Postoji mogućnost da je to područje bilo rasadište ove pojave iz kojega se ona mogla širiti i u druge krajeve, u prvom redu duž Jadrana sve do Istre. Moguće je i to da je pojava u daljoj prošlosti bila gušće zastupljena po čitavom Jadranu, a da se do novijih vremena više sačuvala upravo u južnoj Dalmaciji. Jedan trag vodi i do bunjevačkih naselja u Podunavlju, južno od Budimpešte, a upravo nas je podatak iz tih mjesta uputio na to da ga pokušamo slijediti i u mogućoj matičnoj jezgri bunjevačke hrvatske skupine.

U širokom međuprostoru, između sjevera i juga, postoje još poneki zanimljivi tragovi ovoj pojavi. U selu Gorjanima kod Đakova, u istočnoj Slavoniji nailazimo na varijantu blagoslova s kruhom. Blagoslov se prvo daje u kući nevjeste nakon prikazivanja darova. Pred stolom se postavi na pod vreća ispred kuma i starog svata.

“Onda se donese domaći okrugli kruh i na sredini se izžunji (izdubi) kora i metne se soli, donese se i puna flaša vina i mala čašica. Onda na vreću kleknu mladoženja i mlada. Mlada na lijevoj strani mladoženje. Djever pazi da mu ne ukradu vreću, inače plaća globu. Stariji čovjek skine kapu, uzme kruh, okrene se kumu i starom svatu i kaže: *Faljan Isus kume i stari svate, ovi naši mladenci išću blagoslov od Gospodina Boga, oca i majke, kuma i starog svata, sve*

rodbine i svih svatova. Kruh položi najprije mladoj pa mladoženji polako na glavu. Tako 3 puta. Na siniju je druga donela posebnu čašicu i punu flašu vina. Jedan čovjek nalije vina u čašicu, okreće se prema kumu i starom svatu, izgovara isti tekst, nudi čašu nevjesti, koja je digne prema mladoženji i nazdravlja mu, on popije vino i daje čašicu onome tko daje blagoslov. Za to vrijeme djevojke pjevaju. Potom se mladenci dignu, a djever pokupi vreću. Blagoslov se ponavlja i u mladoženjinoj kući, gdje blagoslov daju njegovi roditelji i rodbina" (Karalić, ONŽO HAZU NZ 121a).

Osobito je zanimljiva pojava varijante blagoslova kruhom u selima Bač i Vajska u bačkih Šokaca, koji je po svom osnovnom postupku s kruhom najbliži bunjevačkoj varijanti iz Erda i Tukulje:

"Obično mladenci kleknu kraj stola na platno ili ćilim, a roditelji im zatim daju blagoslov. Za tu prilikom na sto se postavi hleb kao i posuda sa svetom vodom (voda od Sveta tri kralja). Blagosiljanje se sastoji od pitanja roditelja i odgovora mladenaca. Obično otac pita mladoženju: *Dite Ivo, šta želiš od Boga?* Mladoženja odgovara: *Mir, sriću, zdravlje i božiji blagoslov!* Na šta nevestin otac dodaje: *Ko te je stvorio, Taj te blagoslovio, Bog otac, Bog sin, Bog duh sveti...* (Bač, Vajska). Potom ih popraska svetom vodom. Blagosilja ih tako tri puta uzastopce, a to isto čini i nevestina mati, nakon čega ih mati ili prikumak hlebom gurnu u leđa, svakog posebno." (Bosić, 1992: 61-62).

Opisani blagoslov iz Gorjana, te iz Bača i Vajske u Bačkoj ukazuju na nesumnjivu srodnost s običajem karakterističnim za dijelove Dalmacije, sa značajnom pojedinošću doticanja mladenaca kolačem ili kruhom. Još je i Erdeljanović uočio suglasnost kulturnih elemenata primorsko-ličkih i dalmatinskih Bunjevaca i katolika u Slavoniji s jedne strane, a s druge strane u panonskom prostoru suglasnost kulturnih elemenata u Slavonaca i u bačkih Bunjevaca. Takva ga zapažanja navode na tvrdnju da to "nesumnjivo svedoči o zajedničkom (širem) izvoru tih običaja, odnosno o zajedničkom centru iz kojega su se nosioci tih običaja morali razići". Njegova razmišljanja idu čak toliko daleko da ustvrdi: "Taj je pojav nesumnjivo svedočanstvo o nekom tešnjem etničkom srodstvu jednih s drugima" (Erdeljanović, 1930: 251, 254, 255). Erdeljanović tim pitanjima pristupa sasvim uopćeno, i na toj razini njegova razmišljanja mogu biti prihvatljiva, jer područje Slavonije, osobito njezini istočni dijelovi i Posavina, priključujući tome i Baranju, Srijem i Bačku, vrlo uvjetno rečeno, pokazuje stanovite srodnosti kulturnoga naslijeđa, koje u sebi sadrži osim karakterističnih panonskih kulturnih elemenata i niz kulturnih elemenata dinarskog i jadranskog podneblja. Pokazatelja o tome ima, tako su utvrđena određena podudaranja u kulturnim pojavama između šireg dubrovačkog područja s jedna strane i Slavonske Posavine, istočne Slavonije i Baranje, s druge strane (Stojanović, 1967: 105; Belaj, 1972: 196; Andrić, 1991: 9-11). Novija saznanja o takvim podudaranjima između dubrovačkog područja i njemu susjednih sa svim regionalnim skupinama podunavskih Bunjevaca,

govore u prilog takvim zapažanjima (Černelić, 1991, na više mjesta u knjizi, u prvom redu, str. 130-146. Černelić, 1989: 21, 22). Međutim, da bi se dokazao "zajednički (širi) izvor tih običaja", a još više "tješnje etničko srodstvo" potrebno bi bilo izvršiti temeljito komparativnu analizu, koja bi se zasnivala na što većem broju sustavno prikupljenih činjenica. Pritom se ne bi smjele zanemariti kulturne razlike na tim prostorima. Prostorna zastupljenost pojave specifičnog blagoslova s kolačem također ukazuje na kulturne veze između južnodalmatinskog odnosno šireg jadranskog prostora i istočnopanonskog. Premda je u panonskome arealu riječ tek o tragovima ovome obredu, zasad ne i o više potvrda ili široj zastupljenosti običaja, ti su tragovi vrlo značajni, jer je riječ o osebnom elementu jednoga običaja, pa se ne može reći da je slučajnost što se on u tim prostorima održao u tragovima upravo u svome karakterističnom obliku. Moguće je da su tek sporadične potvrde ovoga oblika blagoslova na panonskom prostoru rezultat nedovoljne istraženosti svadbenih običaja u tim krajevima.

Neće biti bez značenja da se na još jednom udaljenom području javlja kolač kao element običaja: stavljanje kolača na glave mladenaca. Riječ je o području sjeveroistočne Srbije, prostoru u znatnom postotku naseljenom Rumunjima ("Vlasima"). Ranije smo spominjali ovu etničku skupinu u vezi s pojavom svatovskog časnika *stačela*, potvrđenog u više izoliranih prostornih cjelina (u više mjesta u svih bunjevačkih ogranaka, u Gradišću, u Istri i u sjeveroistočnoj Srbiji u Vlaha). Na ovom je prostoru blagoslov s kolačem povezan s obredom prstenovanja, i to u nekadašnjem Boljevačkom kotaru, a u području rijeke Timok i kao opći podatak, te u okolici Knjaževaca (Grbić, 1909: 184, 185; Stojanović, 1925: 79; Reljić, 1965: 72, 73). Mladencima se približe glave, stari svat im na glavu stavlja pogaču, a na nju malo soli i vjenčani prsten. Domaćin miješa prstenom po soli udesno i izgovara blagoslov. Za njim to čine i ostali svatovi nešto drugačijim redosljedom u svakome od izvora koji potvrđuju ovaj oblik blagoslova. Nakon toga obreda, mladenci lome kolač između sebe. Nešto južnije od ovoga područja u okolici Bele Palanke iznad sastavljenih glava mladenaca prekrivenih ručnikom kum okreće kolač u koji je zataknuta ukrašena grana i slomi ga. Svekruva uzima jabuku s grane, dijeli je na dvije polovice i daje mladencima da je pojedu (Janković, 1895: 447). Sastavni element obreda blagoslova i prstenovanja u ovim regijama je lomljenje kolača. Lomljenje kolača je i izvan običaja blagoslova ili prstenovanja šire zastupljena pojava i u susjednim krajevima Srbije, a potvrđena je i u dijelovima dinarskog i jadranskog areala. Poznaju je i podunavski Bunjevci (Černelić, 1991: 139, 140, 141).

Zanimljiv obred prstenovanja spominje Gy. Berkity u sjevernih podunavskih Bunjevaca pri zarukama mladenaca. Ovdje kum krišku kruha koja leži na pogači lomi na pola, popapri je i posoli, nazdravlja mladima i daje im da uz vino pojedu komadić tog kruha. Potom slijedi razmjena prstenova, kum nudi mlade vinom, stari svat lomi pogaču na kojoj je bila kriška kruha, a kum baca komadiće pogače među prisutne. Važno je napomenuti da u ovom starijem opisu bunjevačkih svadbenih običaja iz okolice Budimpešte nema podataka o blagoslovu kolačem, podatke o kojemu, kako smo već ranije utvrdili, nalazimo tek u kasnijim arhivskim izvorima i izravno po kazivanju. U podunavskih Bunjevaca obred prstenovanja i obred blagoslova dva su odvojena obreda, no sastavni je element u oba

slučaja svatovski kolač ili kruh. Premda po značenju srodna, te se dva obreda održavaju u različitim fazama svadbenih običaja⁵. (Berkity, 1839: 320.)

Pojava kruha pri prstenovanju ponovno nas vraća na jug Jadrana, točnije u Konavle i u Boku kotorsku. I u ovim su krajevima prstenovanje i blagoslov dva zasebna obreda. Kum nevjesti predaje prsten zaboden u krišku kruha (Boka kotorska) ili nataknutog na grančicu masline zabodenu u kolaču (Konavli) (Karadžić, 1867: 145; Vukmanović, 1959: 8. Bogdan - Bijelić, 1929: 124).

Pojave lomljenja kolača u različitim momentima svadbe, pojava kolača kao sastavnog dijela obreda prstenovanja u određenim prostorno udaljenim krajevima povezane su na određeni način s pojavom doticanja glava mladenaca prilikom davanja blagoslova. Takve bi postupke sa svadbenim kolačem bilo potrebno posebno analizirati, da bi se preciznije mogao utvrditi stupanj srodnosti pojedinih postupaka u različitim dijelovima svadbe, koji su u nekim slučajevima stopljeni u jednom obredu. Zanimljivo polazište za takvu analizu mogli bi biti već spomenuti Berkityjevi podaci u sjevernih podunavskih Bunjevaca, kao i podaci iz Konavala i Boke kotorske o postupcima s kruhom prilikom obreda prstenovanja.

Nadalje, postoje potvrde postupka lomljenja kolača i doticanja glave kolačem, povezanih u istome obredu, ali neovisno o blagoslovu. Jedna takva potvrda tiče se prostora južnije od spominjanih vlaških enklava. Riječ je o specifičnom postupku doticanja nevjestine glave prilikom skidanja svadbenog vijenca u nekim mjestima Leskovačke Morave u istočnoj Srbiji. Stari svat kolačem zvanim *kravajče* ili grumenom soli dotiče nevjestu u čelo, pa u potiljak, i u obje sljepoočice. Nevjesta zapleše kolo i za to vrijeme joj nad glavom slome pogaču (Đorđević, 1958: 473). Drugi primjer zabilježio je samouki seljak Ivo Čakalić u Doljanovcima kod Kaptola u požeškom kraju u Slavoniji. Riječ je o obredu koji se održava nakon pletenja svadbenog vijenca u nevjestinoj kući večer uoči svadbe. O tome zanimljivome obredu Čakalić kaže sljedeće: "Zatim bukljaš uzme divojački kolač koji je polak šupalj i nakićen sa pantlikama u četiri strane, te ga on razriže u četvero, ali samo malo da se ne rastavi. Zatim ide redom i svakoj divojki po glavi malo tucne, na kojoj ga rastavi znači da će se ta divojka do godine udati. Zatim se taj kolač izriže na male komade i komadiće i svakoj se curi dade da ponese vinčarskog kolača kući." (Igić, 1986: 84). Na kraju valja još spomenuti i sporadične potvrde drugačijih oblika pojave kolača ili kruha u blagoslovu u područjima susjednim južnoj Dalmaciji i Konavlima. Na području Boke kotorske, gdje je u jednom slučaju potvrđeno i stavljanje kolača na glave mladenaca pri blagoslovu, nekoliko je potvrda drugačijeg postupka s kolačem. Osoba koja daje blagoslov drži u ruci kolač (ili komad kruha) u koji je utisnuta čaša s vinom iz koje on otpije malo vina nakon izgovorenog blagoslova (Karadžić, 1867: 130; Vukmanović, 1958: 147; Vukmanović, 1976: 278). Identičan blagoslov potvrđen je prema jednom izvoru i u

⁵ Postoji mogućnost da inače vrlo opsežna građa o svadbi u ovoga autora potječe uglavnom iz nekoga od bunjevačkih naselja oko Budimpešte u kojima blagoslova kolačem nije bilo. Ili je možda Berkity propustio pribilježiti obred blagoslova, koji je sačuvan u kasnijih arhivskim zapisima, za razliku od obreda prstenovanja, koji je u Berkityja detaljno opisan, dok mu u istim zapisima više nema traga. Premda Berkity daje opći prikaz bunjevačkih svadbenih običaja iz okolice Budimpešte, u uvodnom dijelu članka spominje on mjesta Tukulju i Erd, što podrazumijeva da se njegova istraživanja tiču i tim mjestima.

susjednom Crnogorskom primorju, u Paštrovićima, dok je prema drugom izvoru blagoslov nešto drugačiji: u lijevoj ruci drži se komad pšeničnog kruha, a u desnoj boca vina (Vukmanović, 1960: 309; Karadžić, 1953: 121). U susjednoj Donjoj Morači na jugu Crne Gore također se pri blagoslovu drži u ruci kolač s čašom vina na sredini, pritom se kolač okreće *naoplo*, vinom se nazdravlja nevjesti, a kolač se lomi (Dobričanin, 1984: 125). Slično pri blagoslovu mladenaca kumovi u ruci drže kolač i obilaze s njim tri puta oko stola u mjestu Čelopecima u okolici Dubrovnika (Bonifačić Rožin, IEF 393).

Sporadičnih potvrda drugačijih oblika blagoslova s kruhom ima i u drugim krajevima Hrvatske, no oni se razlikuju od osnovnog postupka s kolačem kojim smo se ovdje bavili. Prema dosadašnjim saznanjima to su tek pojedinačne izolirane potvrde u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj⁶. (Čuk, 1962: 100; Cajnko, 1896: 183.)

Slijedeći zanimljiv trag iz sjevernih bunjevačkih naselja u Podunavlju "raspršili" smo se po čitavom jadranskom arealu, ali su nas sporadični tragovi odveli i dalje, sve do vlaških enklava na sjeveroistočnom području Srbije, a putem smo se "spotaknuli" o isti obred i u Gorjanima, u istočnoj Slavoniji te u Baču i Vajskoj u Bačkoj. Analitički prikaz karakterističnog postupka s kolačem pri blagoslovu navodi nas na pitanje zbog čega je taj obred ograničen upravo na ta područja i na koji je način između tih udaljenih krajeva moglo doći do kulturnih doticaja. Već smo se s tim pitanjem suočili pri pokušaju utvrđivanja ishodišta kulturnog naslijeđa podunavskih Bunjevaca (Černelić, 1991). Odgovori na ta pitanja još ne mogu biti konačni, ali bi nas jedan za drugim, postupnom analizom određenih pojava, vremenom mogli približiti razrješavanju složenog etničkog i kulturnog balkanskog čvora. Naš analitički prikaz obreda blagoslova tek je jedan od odgovora na to pitanje.

Pojava blagoslova s kolačem samo u nekih podunavskih Bunjevaca upućuje, kao i neke druge pojedinosti bunjevačkih svadbenih običaja, na činjenicu da ogranak podunavskih Bunjevaca nema sasvim jedinstveno kulturno naslijeđe. To istovremeno znači da sve regionalne skupine Bunjevaca u Podunavlju ne moraju potjecati sa istoga prostorno ograničenoga matičnog područja, te da su se mogli doseljavati na sjever različitim putevima i u različito vrijeme.

Trag koji smo slijedili jedan je od mnogih u nizu. Sve ostale tragove valjalo bi prepoznati i slijediti ne bi li nas približili konačnom odgovoru.

⁶ U Krašiću mladenici pri blagoslovu treba da triput odgovore na postavljeno pitanje (da traže blagoslov) i pritom valja da zagrizu krišku kruha koju im ispitivačica nudi. Pri blagoslovu mladenaca u Pitomači djever s gorućom svijećom križa nad kruhom.

LITERATURA

- ANDRIĆ, JASNA: Buše i bušari. Đakovački vezovi. Jubilarna revija 1967-1991. Đakovo, 1991, 9-11.
- BALARIN, NIKE: Ženidba (na Grudi). Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 3, Zagreb, 1898, 276-302.
- BELAJ, VITOMIR: Osebujan način računanja vremena u Slavonskoj Posavini. Narodno stvaralaštvo 41-43, Beograd, 1972, 195-197.
- BERKITY, GYÖRGY: Népismertetés. Turománytár 6, Budá, 1834, 314-331.
- BERTOŠA, MIROSLAV: Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću 1. Pula, 1986.
- BOGDAN-BIJELIĆ, PAVLINA: Ženidba (Konavli u Dalmaciji). Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 27, Zagreb, 1929, 110-136.
- BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju. Narodna umjetnost 3, Zagreb, 1964-1965, 39-74.
- BOŠIĆ, MILA: Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj, Vojvođanski muzej u Novom Sadu, Novi Sad, 1992.
- CAJNKO, VALENTIN: Ženitbeni običaji: e) Pitomača u hrvatskoj Podravini. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 1, Zagreb, 1896, 178-184.
- CVITANOVIĆ, VLADISLAV: Nekadanji svadbeni običaji na otoku Ižu. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 42, Zagreb, 1964, 53-61.
- ČUK, JURAJ: Svadbeni običaji u Krašiću nekada i danas. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 40, Zagreb, 1962, 95-106.
- ČERNELIĆ, MILANA: Kravaj u svadbenim običajima južnih Slavena. Etnološka tribina 12, Zagreb, 1989, 21-31.
- ČERNELIĆ, MILANA: Pristup pitanjima svatovske grane u južnih Slavena. Etnološka tribina 14, Zagreb, 1991, 103-114.
- ČERNELIĆ, MILANA: Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca. Zagreb, 1991.
- DOBRIČANIN, SEKULA: Donja Morača. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. Posebna izdanja 19. Odjeljenje društvenih nauka 4. Titograd, 1984, 122-127.
- ĐORĐEVIĆ, M. DRAGUTIN: Život i običaji narodni u Leskovačkoj Moravi. Srpski etnografski zbornik 70, Beograd, 1958, 435-485.
- ERDELJANOVIĆ, JOVAN. O poreklu Bunjevaca. Beograd, 1930.
- FURČIĆ, IVO: Narodno stvaralaštvo Šibenskog područja 1. Šibensko otočje. Šibenik, 1984.
- FURČIĆ, IVO: Narodno stvaralaštvo Šibenskog područja 2. Mjesta uz obalu. Šibenik, 1984.
- GRBIĆ, SAVATJUE: Srpski narodni običaji iz sreza Boljevačkog. Srpski etnografski zbornik 14, Beograd, 1909, 148-195.
- IGIĆ, LJUBICA: Svatovski običaji u selu Doljanovci u Požeškoj kotlini. Vjesnik muzeja Požeške kotline 4-5, Slavonska Požega, 1986, 79-93.
- JANKOVIĆ, LJUBOMIR: Svadba u srezu belopalanačkom, okrugu piroskom. Delo, list za nauku, književnost i društveni život 2, knj. 6, Beograd, 1895, 437-451.
- KAJMAKOVIĆ, RADMILA: Ženidbeni običaji. Etnološka i folkloristička ispitivanja u Neumu. Glasnik Zemaljskog muzeja n.s. 14, Sarajevo, 1959, 121-130.
- KARADŽIĆ STEFANOVIĆ, VUK: Život i običaji naroda srpskoga. Beč, 1867.
- KARADŽIĆ STEFANOVIĆ, VUK: Crma Gora i Boka kotorska. Beograd, 1953.
- KULIŠIĆ, ŠPIRO: Etnološka i folkloristička ispitivanja u Neumu. Uvod. Glasnik Zemaljskog muzeja n.s. 14, Sarajevo 1959, 77-83.
- MIKAC, JAKOV: Istarski narodni običaji, nošnja, stočarstvo i istarska oruđa. Problemi sjevernog Jadrana 1, Rijeka, 1963, 295-403.
- MOROVIĆ, HRVOJE: Ženidbeni običaji. Iz folklorne građe zadarske okolice sakupljene od dr-a Luke Jelića. Zadarska revija 1/3. Zadar, 1952, 22-28.

- MUSIĆ, HRISTIF: Običaji pri svadbama u Peroju. Srbsko-dalmatinski magazin 22, Zadar, 1863, 45-51.
- OŠTRIĆ, OLGA: Etnografska istraživanja u Dubrovačkoj župi. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku 3, Dubrovnik, 1954, 443-471.
- PETRIĆ, MARIO: Prilog proučavanja porijekla Bunjevaca. Glasnik Zemaljskog muzeja n.s. 20/21, Sarajevo, 1966, 87-103.
- RELJIĆ, LJUBOMIR: Svadbeni običaji u okolini Knjaževca. Razvitak 5/1, Zaječar, 1965, 64-75.
- STANOJEVIĆ, MARINKO: Svadbeni običaji u Timoku. Letopis Timočke Eparhije 3, Zaječar, 1925, 47-93.
- STOJANOVIĆ, ANDRIJA: O nekim slavonskim svatovskim pjesmama. Županjski zbornik, Županja, 1967, 105-115.
- ŠIROLA, BOŽIDAR: Novalja na Pagu. Narodni život i običaji. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 31, Zagreb, 1938, 99-110.
- VALVAZOR, JOHANN WEICHARD: Die Ehre des Hertzogthums Crain 2. Laybach-Nürnberg, 1689. (Prema prijevodu: Mikac, 1963.).
- VUKMANOVIĆ, JOVAN: Svadba u Perastu. Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti 7, Beograd, 1958, 141-151.
- VUKMANOVIĆ, JOVAN: Svadba u Škaljarima. Glasnik Etnografskog Instituta Srpske akademije nauka i umetnosti 8, Beograd, 1959, 1-13.
- VUKMANOVIĆ, JOVAN: Paštrovici, antropogeografska ispitivanja. Cetinje, 1960.
- VUKMANOVIĆ, JOVAN: Svadbeni običaji u Gornjem i Donjem Orahovcu. Glasnik Etnografskog muzeja 39/40, Beograd, 1976, 271-286.

ARHIVSKA RUKOPISNA GRADA

Skraćenice za označavanje rukopisne građe pojedinih etnoloških institucija:

IEF = Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

EZ FFZ = Etnološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu (SR = stariji rukopisi; NR = noviji rukopisi).

ONŽO HAZU NZ = Odbor za narodni život i običaje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - nova zbirka, Zagreb).

NMB = Neprajzi Muzeum Budapest (Etnografski muzej u Budimpešti).

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Hrvatske narodne pjesme, običaji, priče i drugo kotara Pula II i Lupoglava, 1953, IEF 140.

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Hrvatski narodni običaji kotara Pula I, 1952, IEF 197.

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Folklorna građa iz okolice Zadra, 1954, IEF 260.

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Hrvatski narodni običaji iz okolice Dubrovnika, 1962, IEF 393.

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Folklorna građa iz Dubrovačkog Primorja, 1963, IEF 433.

BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA: Folklorna građa s Pelješca, 1964, IEF 731.

BOŠKOVIĆ, KATICA: Svadba u Čilipima, 1948, EZ FFZ SR 40.

ČERNELIĆ, MILANA: Terenski zapisi iz 1983. u Mađarskoj, (vlastita rukopisna građa).

DEISINGER, MARGIT: Néphit és népszokások (bunyevác), 1952, NMB EA 3031.

DEISINGER, MARGIT: Délszláv (bunyevác) szokás és népi hitvilág gyűjtés, 1953, NMB EA 4023.

KARALIĆ, LUCIJA: Život i običaji iz Gorjana, 1967, ONŽO HAZU NZ 121a.

MARIJAN, LIVIO - SOKOLOVIĆ, MIRJANA: Svadbeni običaji (Otoci zadarskog arhipelaga), 1986, EZ FFZ NR 90.

MILIĆEVIĆ, JOSIP: Etnološka i folkloristička građa poluotoka Pelješca, 1964, IEF 769.

TAŠ, LIJELJA: Narodne pjesma i običaji iz okolice Dubrovnika, 1953, IEF 117.

VUCELIĆ, DUŠICA: Svadbeni običaji u Majkovima, 1963, EZ FFZ SR 244.

**FOLLOWING THE CHARACTERISTIC PROCEDURES OF BLESSING IN
WEDDING CUSTOMS OF THE DANUBE BUNJEVCI IN THE
SURROUNDINGS OF BUDAPEST**

Summary

The starting point of this work is in the specific procedure of the blessing giving at the wedding - hitting the bride and bridegroom at the back with a ritual cake; the custom has been confirmed with the findings in the archive materials and in the field research among the Danube Bunjevci (an ethnic group of Croatians) in the surroundings of Budapest.

Following the trace leading from the northern Bunjevci settlements in the Danube area in Hungary, the author has established the existence of two variants of the same basic procedure with the ritual cake at the wedding in the large expanse of the Adriatic (Istria, Dalmatia, particularly south areas). The wedding ceremony proceedings are characteristic for the whole expanse from the Pelješac peninsula to the Boka Kotorska (Bay of Cataro). Apart from the fact, the variants have been evidenced in isolated and distant areas: in Gorjani near Đakovo in eastern Slavonia, in Bač and Vajska in Bačka region (province of Voivodina) and in Vlachs enclaves on the northeast areas of Serbia.

The characteristic expanse spread of the occurrence (with other earlier found cultural elements of the similar expanse findings) are leading the author to put the question: why has the specific ceremony of blessing giving limited to these areas and how was it possible that cultural touches were occurring between such distant areas.

The analysis of the wedding blessing with a ritual cake is one of the answers to the question. It points to the fact that the Bunjevci group which had settled in the surroundings of Budapest might have inherited the custom of blessing with the ritual cake from the Dalmatian past, most likely from the southern parts of the region, as one of their possible homeland expanse. At the same time it means that the cultural heritage of the Croat ethnic group Bunjevci is not unique; they might have migrated to the North from the different regions of their possible homeland, and in several migration waves.

Translated by Beatrice Mićunović